

Kaynak gösterme / How to cite this article:

Özdemir, S., & Kılıç Karatay, S. (2023). Geleneksel keçe sanatını yaşatan ustalara bir örnek ‘‘Gülenay Yalçinkaya’’. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 33-59. doi: 10.38122/ased.1242700

Makale Geçmişi / Article History

Alındı (Received): 26/01/2023

Kabul edildi (Accepted): 29/06/2023

Geleneksel Keçe Sanatını Yaşatan Ustalara Bir Örnek ‘‘Gülenay Yalçinkaya’’

Şerife ÖZDEMİR¹ Semra KILIÇ KARATAY²

Özet

Keçe tarih boyunca bilinen en eski tekstil üründür. İlk olarak nasıl, ne zaman ve nerede yapıldığına dair kesin kaynaklar olmamasına rağmen insanlık tarihi boyunca var olmuş bir sanat üründür. Kullanımına dair en eski yazılı kaynak Homeros’un İlyada adlı eserinde olduğu söylenilmektedir. Keçecilikte zamanla kullanılan teknikler ve ortaya konulan üründe farklılıklar görülmüştür. Eskiden keçenin en yaygın kullanım alanı kepenek adı verilen çobanların soğuktan korunmak amacıyla kullandıkları parçanın ham maddesini oluşturmaktadır. Çok öncelerden keçeden daha çok kepenek, yer yaygısı, kapı keçesi, vs. yapılırken günümüzde modernleşmeye gidilmektedir. Zamanla süs eşyalarında kullanılmasının yanı sıra takı, giysi yapımında da tercih edilen ürüne dönüşmektedir. Günümüzde keçenin kullanım alanı daha çok tekstil ürünlerine yönelik çalışmalar yer almaktadır. Örneğin keçeden şal, hırka, yelek, ceket, şapka vs. yapılmaktadır. Keçe dışarıdaki soğuk havayı içeriye geçirmemesinin yanı sıra içerideki sıcak havayı da soğutmadığı bilinmektedir. Türk keçeciliğinde daha çok geometrik desenlere yer verildiği söylenmektedir. Keçe ürünlerinde kullanılan renklere bakıldığında en çok kırmızı ve mavi renk yer almaktadır. Keçe zaman içerisinde varlığını sürdürmeye devam ederken kullanılan yöntem ve ortaya koyulan ürünlerde değişiklik görülmektedir. Keçe yapımında geleneksel tepme keçe üretimi azalırken günümüzde yeni tekniklerle pratik keçe üretimi rağbet görmektedir. Keçe tarih boyunca pek çok alana konu olmuştur. Örneğin bazı deyim, atasözü ve tekerlemelerde varlığını göstermiştir. Eskiden anneler çocuklarını keçeci olasıca yavrum diye sevdikleri söylenilmektedir. Keçecilik hayvancılığın yaygın olduğu yerlerde daha çok varlık göstermektedir. Yüzyıllar boyu etkisini göstermiş olan keçe günümüzde hak ettiği değeri görememektedir. Bunun nedeni insanların keçeye olan ilgilerinin azalmasıdır artık keçe ürünleri pazar yeri bulamamaktadır. Geleneksel el sanatlarımız içerisinde varlığını hala sürdürmekte olan Keçecilik Afyonkarahisar’ da icra edilen meslekler arasındadır. Afyonkarahisar’da bu mesleği icra eden pek çok ustanın baba mesleği olduğu bilinmektedir. Bu işe gönül vermiş ustalarımızın pek çoğu ya yalnız başına çalışırken bir kısmı da çocuklarıyla bu sanatı icra ettikleri bilinmektedir. Keçede yer alan motifler tamamen ustaların hayal gücüne bağlı olup kendi çizimlerinden oluşmaktadır. Karasal iklim etkisinde olan Afyonkarahisar’da soğuktan korunmak amacıyla tercih edilen ürünler arasına keçe girmektedir. Afyonkarahisar ilinde Küçükbaş hayvancılığın da yer almasıyla koyunlarının yünlerini değerlendirmek için iyi bir yol olan keçecilik sanatıyla pek çok ürün ortaya konulmaktadır. Keçede kullanılan yünlerin bazıları hazır boyanmış olarak alınırken bazıları da ustaların ellerinden boyanmaktadır. Boya olarak en çok sentetik boya tercih edilmektedir. Keçe üretiminde sepki(çubuk), hasır, kalıplaş, sicim, hallaç makinesi (yün atma makinesi), keçe pişirme ve keçe tepme makinesi kullanılmaktadır. Keçe sanatına ait ilk örnekleri Afyonkarahisar müzesinde bulmak mümkündür. Şehirdeki keçe sanatının tarihi çok eskilere dayandığı söylenilmektedir. Buna kanıt olarak günümüzde Keçeciler Çarşısı olarak bilinen keçe ürünlerinin sergilendiği bucaşar tarih boyunca farklı isimlerle anılmıştır. Afyonkarahisar’da uzun yıllar keçe sanatıyla uğraşan keçe ustası Ahmet Yaşar Kocataş Yaşayan İnsan Hazineleri listesinde yer almaktadır. Eskiden daha yaygın olarak icra edilen bu sanatta artık usta sayısı zamanla giderek azalmaktadır. Usta-çırak ilişkisine dayanan bu meslekte ustanın yanına yardımcı çırak bulmakta güçlük çekilmesinin yanı sıra artık usta

¹Şerife ÖZDEMİR, Yüksek Lisans Öğrencisi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray/Türkiye. serifeozdmr305@gmail.com ORCID :0000-0002-5990-9679

²Dr. Öğr. Üyesi Semra KILIÇ KARATAY, Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi, Aksaray/Türkiye semra.kilic@hotmail.com ORCID: 0000-0002-0773-5021

çocuklarının bile bu sanatla meşgul olmak istemedikleri bilinmektedir. Usta çırak ilişkisini en iyi betimleyen Eti senin kemiği benim anlayışı zamanla yok olmaktadır. Somut Olmayan Kültürel Miras Öğelerinden keçecilik zamanla etkisini kaybetmektedir. Keçeye verilen önemin azaldığı görülmektedir. Keçe sanatını icra eden Gülenay YALÇINKAYA makale konusu olarak seçilmiş alan çalışması yapılarak, sanat nerde nasıl başladığı, üretmiş olduğu çalışmaların görselleri ile birlikte açıklamaları sözlü görüşme yöntemi ile gerekli bilgiler ve veriler elde edilerek yazılı kaynak olarak literatüre kazanımı amaç edinilmiştir. Gülenay Yalçinkaya 1958 Afyonkarahisar doğumludur. Gülenay Yalçinkaya'nın ustası Yaşayan İnsan Hazinesi listesinde yer alan Ahmet Yaşar Kocataş olduğu bilinmektedir. 2005 yılından itibaren çalışmalar ortaya koymasının yanı sıra keçe sanatını gönüllülük esasıyla bölgedeki kadınlara öğretmektedir. Tek gayesinin insanların hayatında ivme kazandırmak olduğunu vurgulamaktadır. Yaptığı faaliyetlerde ekonomik gelir elde etmemesi sanatçının keçeye olan ilgisini gözler önüne sermektedir. Gülenay Yalçinkaya Türkiye ve yurt dışında pek çok ülkede sergiler yapmıştır. Çalışmalarında Afyon yöresine ait simgelere yer vermektedir. Örneğin Afyon kalesi, Frig Vadisi, Kocatepe Anıtı ürünlerinde yer alan motifler arasındadır. Bölgede önemli tarım bitkisi olan haşhaş pek çok keçe ürünüde yerini almaktadır. Gülenay Yalçinkaya deri ve keçeyi birleştirerek pek çok ürün ortaya koymuştur. Ecoprint tekniğiyle çanta, şal ve şapka yapımının yanı sıra pek çok çalışma da bu tekniği kullanmaktadır. Atölyesinde çocuklarla keçeyi tanıştırmasının yanında hastalara yönelik çalışmalarıyla da keçenin tedavide kullanılabilir olduğunu göstermiştir. Keçenin insan sağlığına olumlu etkileri olmasının yanı sıra koku yapma endişesinden dolayı fazla tercih edilmemektedir. Keçeye verilen önemin artması için keçe tanıtım günleri yapılabilir ya da festivaller düzenlenebilir. Keçeciliğin unutulmaya yüz tutmuş sanatlar girmesini engellemek amacıyla, insanlara farkındalık kazandırmak ve keçeyi sevdirmek adına ücretsiz kurslar yer alabilir.

Anahtar Kelimeler: Keçe, Afyonkarahisar, keçecilik, keçe ustası

An Example for the Masters Who Live the Traditional art of Felt "Gülenay Yalçinkaya"

Abstract

Felt is the oldest known textile product throughout history. It is a work of art that has existed throughout human history, although there are no precise sources on how, when and where it was first made. The oldest written source for its use is said to be in Homer's Iliad. There were differences in the techniques used in felting and the product produced over time. While felt continues to exist over time, its usage areas have varied. In the past, the most common usage area of felt was the raw material of the shepherds, called kpenek, to protect themselves from the cold. For example, long ago, more shutters, floor mats, door felt, etc. are being modernized today. In addition to being used in ornaments over time, it also turns into a preferred product in making jewelry and clothes. Today, the usage area of felt is mostly related to textile products. For example, felt shawls, cardigans, vests, jackets, hats, etc. is done. Felt, which has shown its effect for centuries, cannot see the value it deserves today. The reason for this is that people's interest in felt has decreased and felt products cannot find a market place anymore. Felting, which still exists in our traditional handicrafts, is among the professions performed in Afyonkarahisar. Felt master Ahmet Yaşar Kocataş from Afyonkarahisar is on the list of living human treasures. However, the number of masters dealing with this business is gradually decreasing over time. In addition to the difficulties in finding apprentices in the profession, it is said that the children of masters do not want to deal with this art anymore. Felting, one of the Intangible Cultural Heritage Items, loses its effect over time. As proof of this, there has been a decrease in the masters dealing with the art of felt from past to present. In this profession, which is based on the master-apprentice relationship, it is known that even the master's children do not want to engage in this art anymore. It is seen that the importance given to felt has decreased. Gülenay YALÇINKAYA, who performs the felt art, has selected field work as the subject of the article, where the art started, how the art started, the visuals of the works she has produced, the necessary information and data were obtained by the oral interview method and it was aimed to gain the literature as a written source.

Keywords: Felt, Afyonkarahisar, felt making, felt master

1.GİRİŞ

Geleneksel el sanatları bir toplumun kimliğinden izler taşıyan ürünler ortaya koyan sanat dallarıdır.Sanat bir toplumun aynasıdır diyebilmekteyiz.El sanatları insanoğluyula var olmaktadır.İnsanların ihtiyaçları sonucunda şekillenmiş,kişilik özelliklerine göre yön bulmaktadır.

Türk sanatının başlangıcı, Orta Asya Hunlarından Türkiye Cumhuriyeti tarihine kadar uzanmaktadır. Sanatın bugüne gelmesinde devamlılık söz konusudur. Varlığı ülke sınırlarını aşarak devam ettirmiştir (Begiç, 2013:42).

Bu çalışmanın birinci bölümünde kavramsal çerçeveye göre tanımlar yapılacak keçe,kültür,kültürel miras kavramlarının tanımından sonra somut olmayan kültürel miras kavramına yer verilmiştir.Bu çerçevede ülkemizde keçe sanatı genel açıdan incelendikten sonra Afyonkarahisar'da Keçecilik faaliyetleri üzerinde durulmaktadır.Keçe sanatı üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Gülenay Yalçinkaya ustamızın eserleri de incelenerek bu sanat anlatılmaya çalışılmıştır.

İnsanların ihtiyaçları sonucu ortaya çıkmış olan keçe yerleşik hayata geçmeden önce de var olduğu söylenirse de Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle birlikte keçe üretimi arttığı bilinmektedir.Afyonkarahisar ilimiz geleneksel tepme keçe üretimi yapan nadide şehirlerimizden biri olduğu söylenilmektedir.Keçenin tarihsel gelişimini teknolojik aletler etkilemektedir. Bu değişim önceden tamamen beden gücüne dayalı yapılmakta olup günümüzde teknolojinin ilerlemesiyle insan yükünü hafifletmektedir. Zamanla keçe üretimi yapan usta ve atölye sayıları giderek azalmaktadır.Bu sorun sadece Afyonkarahisar' a özel bir durum olmamakla beraber ülkemizde keçe üretiminin azaldığı görülmektedir.

Pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de keçe günümüzde tekstil, giysi ve aksesuar yapımında kullanılmasının yanında sanat alanında da varlığını sürdürmektedir. Ayrıca ülkemizde keçeyi farklı alanlarda değerlendiren kadın girişimciler bulunmaktadır (Ovacık, Gümüşer, 2015:155-171).

Bir dönem için kullanımını azalmış olan keçeden turistik amaçlı pek çok hediyelik eşya yapılmaktadır. Birçok sanatçı keçeden farklı tasarımlarla ortaya eserler koymaktadırlar. Ressamlar gibi heykeltıraşlarda keçeyi yapı malzemesi olarak kullanmaktadırlar (Özhekim, 2009:123).

Geleneksel el sanatları içerisinde yerini alan keçe yüzyıllar boyu yaşamış ve hala devam eden sanatlar arasındadır.Afyonkarahisar'a bu mesleğe kendini adanmış kıymetli ustalarımız bulunmaktadır. Afyonkarahisar'da 19. yüzyılın sonlarında keçe üreten ve satışını yapan kişi sayısı hemen hemen 150 kişi kadarken günümüzde bu sayının azaldığı kişi sayısı olarak bakıldığında 10 kişinin altında olduğu görülmektedir. (Şanlı ve Keçeci, 2019:1149).

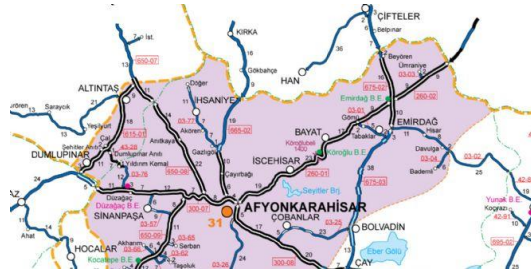
Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı Afyonkarahisar’da keçe sanatının incelenmesinde R. Gülenay Yalçınkaya ile yapılan sözlü görüşmeler yapılarak Afyonkarahisar ilinde keçe sanatının günümüzdeki durumunundeğerlendirilmesidir. Bu doğrultuda öncelikle literatür taraması yapılarak çalışmaya yönelik görüşme soruları hazırlanmıştır. İkinci aşamada nitel veri toplamada,görüşme tekniklerinden röportaj yapılması için gerekli veriler hazırlanmıştır. Yapılan görüşmede keçenin işlem basamakları, icra etme aşamasında karşılaşılan sorunlar,kullanılan malzemelerin nasıl elde edildiği,usta-çırak ilişkisinin nasıl yürüdüğü, ürünlerde daha çok hangi motiflere yer verildiği, renk seçiminde etkili olan faktörlerin ne olduğu, keçe sanatına günümüzde ne kadar önem verildiği; sanatın geçmişi, bugünü ve yarınının nasıl olacağı hakkındaki görüşleri sözlü görüşme yapılarak elde edilen verilerin değerlendirilmesidir.

Görüşme formu; 46 adet açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Araştırmacı tarafından görüşme formu keçe ustasıyla görüşülerek uygulanmıştır. Görüşme sonucunda alınan röportaj verileri, görsel içerikler analiz edilmiş ve çalışma bu şekilde tamamlanmıştır.

Afyonkarahisar Konumu ve Nüfusu

Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK)2023 verilerine göre Afyonkarahisar’ ın yeni Nüfusu 744 bin 179kişidir.<https://www.afyon.bel.tr/>(22.12.2021)

Resim 1. Afyon haritası<https://www.afyon.bel.tr/icerikdetay/4/4/konumu.aspx>(20.12.2021)

14570 Km2 yüz ölçümüne sahip olan Afyonkarahisar’ın bir kısmıEge Bölgesinde bulunmaktadır.Ancak ilin doğusu İç Anadolu Bölgesinin özelliklerini göstermektedir. Güneybatıda tarafında Akdeniz özellikleri görülmektedir. Afyonkarahisar, kuzeyden güneye doğru, Batı Anadolu ile İç Batı Anadolu bölgelerini birleştirmesi konumuyla Kuzeybatı Anadolu’ya bağlayan önemli bir merkezdir.<https://www.afyon.bel.tr/icerikdetay/4/4/konumu.aspx>(20.12.2021)

Afyonkarahisar’ın karasal iklime sahip olması keçe kullanımını gerektirmiştir. Kış mevsiminde termik yüksek basınç etkisi altında kalması sıcaklık değerlerinin düşmesine sebep olmasıyla yörede

keçe kullanım alanı bulmuştur. Sultan dağları ilin en yüksek tepesini oluştururken (2531 m) ardına Emirdağları (2066 m) gelmektedir (Yılmaz, 2001: 49).

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kültür,Kültürel Değer,Keçe, Somut Olmayan Kültürel Miras

Keçe; tekstil terimleri sözlüğüne göre “keçi kılı ve yün gibi hayvansal elyafın, dış tabakasındaki pulların belli ısı, nem ve basınçla sıcak ve kaygan bir ortamda sürtünerek birbirine kenetlenmesiyle oluşan dokusuz tekstil yüzeyi” dir (Ergür, 2002:136).

Dilimize Fransızca’dan geçen kültür kelimesi Latince kökenlidir.Günümüze kadar pek çok tanımı yapılmıştır. TDK’ ya göre kültürün tanımı;

Tarih boyunca meydana gelen maddi manevi değerlerin bütünü, bu değerlerin oluşmasında gelecek nesillere aktarılmasında kullanılan insanın toplumsal ve doğal çevresine egemenlik miktarını gösteren araçların tümü, hars, ekin<https://sozluk.gov.tr/>(20.12.2021)

Kültür ve miras birbiriyle bağlantılı kavramlardır.Kültürel miras ya da kültür mirası önceki kuşaklar tarafından oluşturulmuş olan toplumun da hala muhafaza ettiği maddi/somut veya somut olmayan değerler bütününe verilen addır.Aynı zamanda, geçmişi hatırlatmasının yanı sıra temeli değer olan bir kavramdır. Tarih geçmişi açıklarken, miras ise geleceğe dair amaçları gerçekleştirmede geçmişi açıklığa kavuşturmaktadır (Can ve Koçak, 2018:151).

Atalarımızdan bize kalan maddi manevi herşeye kültürel miras tanımı yapılabilir.

Somut Olmayan Kültürel Miras

Bir toplumun gelenek-göreneklere manevi kültür öğeleri somut olmayan kültürel miras varlıkları içerisindedir. UNESCO “Somut olmayan kültürel miras, grupların, toplulukların ve hatta bazı durumlarda bireylerin, kültürmiraslarının bir unsuru olarak tanımladıkları bilgiler, anlatımlar, temsiller, beceriler, uygulamalar, temsiller ve bunlara ilişkin araç-gereçler ve mekânların anlamına gelir” şeklinde tanımlamıştır.<https://www.unesco.org.tr/>(20.12.2021)

Somut Olmayan Kültürel Miras Envanter Çalışmaları

UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinde Türkiye'nin; iki tane ulusal envanteri bulunmaktadır. Bunlar:

‘1. Yaşayan İnsan Hazineleri (YİH) Ulusal Envanteri,

2. Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) Ulusal

Envanteri' <https://karabuk.ktb.gov.tr/>(21.12.2023)

Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM) Korunması Sözleşmesi'ni imzalanması pek çok kültürel değerlerimiz gibi koruma altına alınan sanatlarımızdan biri de keçeciliktir.Hazırlanmış Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri Unsur Listesinde Keçecilik, de yer almıştır. Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Envanteri listesinde Afyonkarahisarlı ustamız 2015 yılı itibariyle Ahmet Yaşar KOCATAŞ bu listede yer almaktadır. (<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/>).(23.12.2023)

Keçecilik sanatının gelişmesinde ve ürünlerinin tanınmasında, adının tüm dünyaya duyurulmasında etkili olmuştur.Bunun yanı sıra kültürel turizm açısından da ülkemize büyük katkısı olan ve sanat değeri büyük olan eserler ortaya koyan keçe sanatı Afyonkarahisar'daki değerli ustalarla can bulmaktadır.

3.BULGULAR VE YORUM

3.1.Keçenin Tarihi

İnsanların yaşamlarının ayrılmaz parçası haline gelen keçe tekstil ürünlerinin ilk örnekleri diyebiliriz.Keçecilik binlerce yıllık geçmişe sahiptir.Keçenin tarihine bakacak olursak ilk kez ne zaman nerede nasıl üretildiğine dair kesin bilgiler yer almamaktadır. Türklerden önce de bu sanatın varlığından söz edilmektedir.Hitit başlıklarının keçeden olduğu söylenilmektedir.

Keçeye dair en eski yazılı belge Homeros'un İlyada adlı eserindedir(Dölen, 1992:369).

Homerous'un İlyada'sında keçenin varlığından şu şekilde bahsedilmektedir:

'Odysseus öküz derisinden bir tolga geçirdi başına,

Kayışlarla iyicene gerilmişti tolganın içi,

Dışına bir yanına domuzunun ak dişleri çepeçevre, sık sık ustaca dizilmişti,

Dibine de keçe döşenmişti.(Dölen, 1992:369).

Tarih boyunca keçe Afyon, Balıkesir, Manisa, Maraş, Ödemiş, Bergama, Soma, Konya, Akhisar, Erzurum, Urfa'da üretilmiştir. Keçenin askeri giysilerde başlıklarda ve din görevlilerinin kıyafetlerinde tercih edilmesi kullanım alanını genişletmiştir (Özhekim, 2009, s:124).

3.2.Keçe Üretiminde Etkili Olan Faktörler

Keçe üretimi için iki unsur önemlidir. Birincisi küçükbaş hayvancılık içerisinde yer alan koyun ve tiftik keçisi vb. hayvancılığın gelişmiş olmasının yanında keçenin kullanımında soğuk hava gereklidir. Keçe hem soğuğu geçirmez hem de sıcak havayı da soğutmadığı söylenilmektedir.

Afyonkarahisar, Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Konya, Balıkesir ilimiz keçede ön plana çıkmıştır(Behiç, 2013; Özhekim, 2009; Yalçinkaya 2011a). Buralarda keçeden geleneksel yöntemler kullanılarak yer yaygısı, aba, çadır, seccade, çoban kepeneği, başlık, yelek, kapı keçesi, süt ve muz keçesi, yatak keçesi üretilirken Mevlevilikte eyer, sikke, arakiye ve haydariyeüretilmektedir (Behiç, 2013; Yalçinkaya 2009).

Afyonkarahisar'ın bitki örtüsü, yer şekilleri hayvancılık faaliyetlerinin yapılmasına olanak sağlar. Keçe üretiminde önemli etkenlerden biri olan hayvancılık faaliyeti açısından avantaja sahip olduğu bilinmektedir.(Koca, Yazıcı, & Ekiz, 2018, s. 947).

Eskiden keçenin yapımı insan gücüne dayanırken hamamlarda pişirilirken, günümüzde makinelerde pişirilmektedir. Yapan veya yaptırının adı yazılan keçeye; mavi, kırmızı, yeşil renkleriyle işlemler yapılmaktadır. Yıldız, göbek demiryolu, tavan, ay yıldız Afyonkarahisar keçesine işlenen motiflerdendir. Keçe çeşitlerişunlardır: Bebe keçesi, nakışlı keçe, kepenek, belleme, fes, Mevlevi zikkisi, at keçesi, yelek ve seccadedir. [https://afyon.ktb.gov.tr/\(25.12.2021\)](https://afyon.ktb.gov.tr/(25.12.2021))

4.Afyonkarahisar'da Keçecilik

Geleneksel el sanatları içerisinde bulunan bu sanat Afyonkarahisar'da yaygın olarak görülmektedir. Afyonkarahisar'da bu sanat Keçeciler Çarşısı'nda faaliyet göstermektedir. Geleneksel tepme keçe sanatının örneklerini görmek mümkündür. Keçe üretiminin yapıldığı Keçeciler Çarşısı zaman içerisinde farklı isimlerle anıldığı söylenilmektedir.

Keçeciler Çarşı'sının tarih süreci içerisindeki isimleri şunlar olmuştur;

Keçeciler Başı, Keçeciler İşi, Keçeciler Çarşısı

Frig yaşamını yansıtan Kral- Tanrı Midas ve Çoban Attis Başı Afyon Müzesi'nde sergilenmekte olup başlıkların keçeden olduğunu simgelerken bu topraklarda keçenin köklü bir geçmişe sahip olduğunu gözler önüne sermektedir(Akçora, İlten, s: 124).

Afyonkarahisar'da geleneksel tepme keçe tekniği kullanılmaktaydı. 1940'lılarda yün sürtme makinesi adı verilen, makineler kullanılmaya başlanınca bu görevi makineler üstlendi.

Afyonkarahisar'da en fazla üretilen keçe kepenek adı verilen çobanların yazın sıcaaktan kışın da soğuktan korunmak amacıyla kullandıkları giyecek idi.

Geçmişte bu sanatı dükkânlarda yürütenlerin dışında gezen keçecilerin dışında açık havada Keçecilik faaliyetleri de yürütenler vardı. Afyonkarahisar'da hayvancılığın gelişmiş olması bu sanatın da gelişmesinde etkili olmuştur.

Usta-çırak ilişkisi içerisinde öğrenilen bu meslek babadan oğula da geçmektedir. Küçük yaşta başlanılıp altı yedi sene süren çıraklık eğitiminin ardından ustanın rızası ile kalfalığa geçilmektedir. Günümüzde çırak olarak çalışan kimsenin kalmaması bize bu sanatın unutulmaya yüz tutmuş sanatlar arasına girdiğini göstermektedir.

Afyonkarahisar'da Ebu Said Rubbani keçenin piri kabul edilmektedir (Akçora, İlden,2012, s: 124).

Afyonkarahisar'da üretim yapan keçeciler, keçenin tarihini keçecilerin piri Şeyh Said Rubbani Hazretleri ile başladığını ve Hallacı Mansur'un da yünü tarayan kişi olduğunu kabul etmektedir(Yalçınkaya,2023).

Afyonkarahisarlı tarihçi Ömer Fevzi Atabek'in kaleme aldığı "Afyonkarahisar Vilayeti Tarihçesi" kitabında keçecilerin piri olarak "Nuh Peygamber (A.S)" olduğu belirtilmektedir (Akkoyun, 1997, s:218).

Halk dilinde keçe yapımı için uğraşan pirin başaramayınca üzüntüsünden ağlayarak; gözyaşı değen yerlerin keçeleştiğini görünce keçeleşme için su gerektiğini anlayınca keçeyi icat ettiği söylenmektedir.

Afyonkarahisar'ın Karahisar-1 Sahip adı sancağıyla anılırken bile keçe ihraç ettiği söylenilmektedir. Yine o dönemde Kebe adı verilen bir başka adıyla kepenek ve keçe üretimi yapıldığı söylenilmektedir.

Afyonkarahisarlı keçecilerin nesiller boyu aktardıkları keçenin oluşma hikâyesi şöyledir; "Saidi Rabbani (Rubbani) Hazretleri bir gün attığı yünleri gerinin üzerine yayar, geriyi dürüp iki gün teper. Geri açtığında yünlerde değişiklik olmadığına üzülen Saidi Rabbani yaydığı yünlerin ortasında oturur hem dua eder, hem de ağlar. Ertesi sabah geriyi tekrar dürer ve üç sayım teper. Açtığında gözyaşının düştüğü yerdeki yünlerin, keçeleştiğini görür. Böylece keçecilik sanatı doğar ve piri de Saidi Rabbani hazretleri olur." Ustalar sabah atölyelerini açarken şöyle dua etmektedirler "Her sabah dua ile açılır dükkânımız, Saidi Rabbani hazretleridir pirimiz, üstadımız." (Küçükkurt, 2013, s:636).

Afyonkarahisar ve çevresinde, ilk insanlara ait buluntular yontma taş, cilalı taş, maden devrine kadar uzanmaktadır. Bu bölgede yaşamış uygarlıklar hayvancılığa önem vermiş, bu hayvanlardan

en iyi şekilde faydalanılmıştır. Koyun yetiştiriciliğinde elde edilen kuzu yününden keçe üretilerek kullanılmıştır (Küçükkurt, 2018, s:33).

Özdemir M, Özyer, H.'ye (2013) göre tamamen insan gücüne dayanan sanat Mehmet Arpaözü'nün getirdiği tepme makinesiyle insan yükü hafiflemiştir. Makinelerle üretimi yapılmaya başlanınca keçe hamamlarının ve pişirme makinelerinin önemi kalmamıştır. Afyonkarahisar'da bayramlarda keçecilerin etrafa yün savurdukları söylenilmektedir.

Yurt dışı ve yurt içi müzelerinde Afyonkarahisar keçeleri sergilenmektedir. (Küçükkurt, 2018, s:33).

Diğer keçe üreten şehirler ile Afyonkarahisar'ın keçe ürünleri arasında farklar bulunmaktadır. Bu farklılık şal, yelek gibi ürünlerde kullanılması, Mevlevilikte kullanılacak ürünlerde işlenmesi, keçenin inceltilmesi, pek çok dizi ve filmlerde kullanılan keçe ürünlerin yapımı gibi daha pek çok fark Afyonkarahisar keçeciliğini farklı kılar.

“Yediğimiz peynir ekmek, yaptığımız keçe kepenek” diyen İsmail Erkuş keçenin hayatlarındaki yerini apaçık göstermektedir.

Merhum Mustafa Arpaözü ‘Meslek ölmez, ölen insandır.’ Diyerek keçenin unutulmuş meslekler arasına girmesini kabul etmemiştir. ‘İşine aşkını katmazsan aş olmaz ‘şeklindeki tabiri mesleğini severek yapmanın önemini vurgulamıştır.

Afyonkarahisar'da keçe ile ilgili pek çok deyim ve atasözü bulunmaktadır.

Bunlara örnek;

“Keçe gibi damadın olsun, ne tarafa çekersen o tarafa gelir”

“Damadın bile keçe gibi yumuşak olanı makbuldür”

“Elim ayağım keçeleşti”

Tekerlemelere de konu olan keçe “Ya şundadır ya bunda, keçe külah başında” sözüyle sıranın kimde olduğunu belirtmek amacıyla kullanılan bir sözdür(Yalçınkaya, 2023).

Ustalarımız keçenin kalitesini belli etmek için bazı tabirlerde bulunmuşlardır. İyi keçeyi ‘Mermer gibi’ şeklinde betimlerken kötü keçeyi ‘İçi bitli dışı kitli’ diye tabir ederlermiş. Keçenin ortasına koyulan yünün kötü olması durumunda ise ‘Koyun yününü görse tanıyacak’ sözüyle ifade etmişler.

4.1.Afyonkarahisar'da Bu Sanatı İcra Eden Ustalarımız:

Tahsin Düzağaç, İsmail Erkuş(Erkuş Kardeşler), Mustafa Erkuş(Erkuş Kardeşler), Mehmet Erkuş(Erkuş Kardeşler), Ahmet Yaşar Kocataş(Kocataş Keçecilik), Fahrettin Arpaözü (Keçeci), Sabriye Arpaözü (Keçeci), Ahmet Vatandaş, Ruhi Özçalışan, Abdülkadir Nazilli

5.Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcısı Keçe Ustası R.Gülenay YALÇINKAYA

5.1.Sanatçının Hayatı

1958 Afyonkarahisar doğumludur. Ankara Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu-İşletme ve Muhasebe bölümü mezunudur. 2000-2005 yılları arasında Afyonkarahisarlı keçe ustalarıyla çalışma imkânına sahip olan sayılı ustalardan A. Yaşar Kocataş ile çalışmalar yaparak geleneksel tepme keçe yapımını öğrenmiştir. 2005 yılından beri günümüze kadar özgün ve geleneksel çalışmalar ortaya koymaktadır. Bu sanatla etkileşimi 2000 yılında bir misafire geleneksel el sanatlarını tanıtırken keçenin dikkatini çekmesiyle başlamıştır. Sanatçı keçecilikte herhangi bir ekonomik gelir elde etmemenin yanında tamamen gönüllülük esasına dayanan kurslarla keçe sanatını kadınlara öğretmektedir. Sadece keçeciliğin unutulmaması ve insanların hayatında ivme kazandırabilmenin mutluluğunu yaşamak amacıyla bu işi yaptığı bilinmektedir. En büyük sevinci keçenin hala yapılıyor olmasıdır(Yalçinkaya, 2023).

5.2.R.Gülenay Yalçinkaya'nın Keçe Alanında Yaptığı Çalışmalar.

Ulusal ve uluslararası karma sergilerin yanında kişisel sergiler açmıştır.2010 yılında Amerika ve Ukrayna'da 2011 yılında Romanya ve Amerika'da,2016 yılında Makedonya'da,2018 yılında İsveç'te 2019 yılında Litvanya'da sergiler yapmıştır. Yurt dışı sergilerinin yanında Türkiye'de Uşak, Antalya ve Afyonkarahisar illerinde pek çok sergisi bulunmaktadır. Afyonkarahisar'da düzenlediği 'Nazar Değmesin'adlı sergisi büyük ilgi uyandırmıştır. Bu sergide nazar boncuğu motiflerinin işlendiği ifade etmektedir. Kocatepe üniversiteyle gönüllü çalışmaları yer almaktadır. AKÜ Fizik tedavi bölümünde Keçe Terapi" projesinde hastalarla keçe çalışmaları yapmıştır. MS hastalarında bile keçe sanatının yarar sağladığını söylemektedir. Hastalarda yapılan ölçümler bu sonucu destekler nitelikte olmuştur. TOSYÖV'ün "Yeteneğini Keşfet Bir Hobin Olsun, Hobini Geliştir Mesleğin Olsun" projesinde kadınlara yönelik çalışmalar yapmıştır. Ayrıca Yalçinkaya Sosyal Hizmetlerle çalışmalar yürütmüştür. Bunlardan biri SHÇEK bünyesindeki çocuklara yönelik Neşeli Keçe atölyesi adıyla, çocuklara bebeklerine göre keçeden ayakkabı, çanta, çizme, giysi vs. yaptırma imkânı sunmuştur. Geleneksel keçe örneklerini miniklerin ellerinde buluşturduklarını söyleyerek '*Bir katkı olduysa ne mutlu bana* 'diye ekleyerek keçeye katkı sağlamanın mutluluğunu yaşamıştır. Bir grup arkadaşıyla 2013'te "Topakev Sanat Grubu" ile de çalışmalar yapmıştır (Yalçinkaya, 2023).

Afyonkarahisar Ayazini Bölgesi'nin turizm bölgesi olarak ön plana çıkartılmasında G.Yalçinkaya' nın destekleri olmuştur. Katkı sağlayabilmek için oradaki gençlere keçeyle dair bilgilerini aktarmış, öğretmiştir. Yalçinkaya hiçbir karşılık beklemeden bu sanata meraklı olanlara gönüllü olarak yardım etmeye, göstermeye hazır olduğunu söylemiştir (Yalçinkaya, 2023).

Keçe çalışmalarında gönüllülük esasıyla yürüttüğü neticesinde Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu 2010 yılı ödülünü almaya hak kazanmıştır. 2009 yılında "Halk Plastik Sanatlarından Keçe ve Afyonkarahisar'da Yansıması-Keçeye Ter Düştü" adındaki kitap yayınlamıştır. Bunun yanında yayınlanmış makaleleri de bulunmaktadır. AYTAM (Afyonkarahisar Yerel Tarih Araştırmaları Merkezi) yayını olarak internet ortamında yayınlanan "Keçe-Afyonkarahisar'da Geleneksel Bir El Sanatı" adında e-kitabı yer almaktadır. Anadolu El Sanatlarını Yaşatma ve Geliştirme Derneği (Anelsander) üyesidir. Ustası A.Yaşar Kocataş tarafından 2010 yılındaki törende sanatçıya peştamal kuşatılmıştır. 2013 yılında ise T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından "Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcısı" unvanı verilmiştir. Geleneksel el sanatları Keçe sanatçısı olarak kimlik kazanmıştır <https://aku.edu.tr/akusergi/rgulenayyalcinkaya/> (22.12.2023)

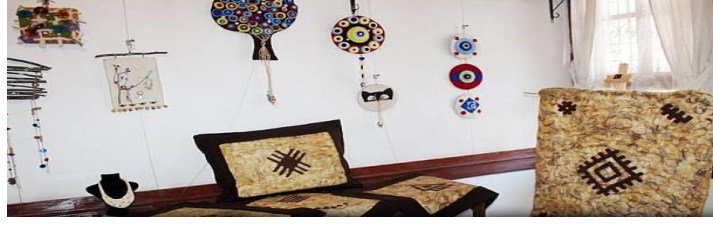
Resim 2. Gülenay Yalçinkaya ve Ustası A.Yaşar Kocataş'ın Afyonkarahisar Altın Eller Festivali Standı (Yalçinkaya, 2023)

Resim 3. Gülenay Yalçinkaya Litvanya Sergisi'nden (Yalçinkaya, 2023)

Resim 4. 2019 Afyonkarahisar Müzesi Sergisi'nden Gülenay Yalçinkaya'nın eseri başlık ve kostüm(Yalçinkaya,2023)

Resim 5. 'Nazar Değmesin' Adlı Sergisindeki Keçeden Nazar Boncuğu Motifleri(Yalçinkaya,2023)

Resim 6. Nazar Değmesin Sergisi'nden Kare(Yalçinkaya,2023)

5.3.Yalçinkaya Ustamıza Göre Keçenin Kullanım Alanları ve Ürünleri

Keçe elektrik, ses, ışık, ısı ve nem yalıtımı gibi özelliğe sahiptir.Keçe yalıtım malzemesi amacıyla kullanılmaktadır. Buzu keçeye sardığında erimediğini söylemiştir. Eskiden keçelerde kar-buz taşıdıklarını söylemektedir. Çadırdan giysiye kadar tüm ürünler keçenin odağı olmuştur. M.Arpaözü'nün Keçeye ateş edildiğinde mermiyi geçirmez sözünde keçenin sağlamlılığında, sıkı yapılmasından bahsedildiğini söyler. Yer yaygısı ve kepenekte sağlamlık ve sıkı dokuma aranılmaktadır(Yalçinkaya, 2023).

Daha çok geleneksel tekniklere bağlı kalarak ihtiyaçlara göre ürün ortaya koyan Yalçinkaya vazo,ayakkabı,çizme,bot,yer yaygısı,ceket,atkı,tablo, biblo, şapka ve seccadeler en çok yaptığı ürünler arasındadır.Bunun yanında Çoban kepenegi, yamçı, minder keçesi, çuval, yatak keçesi, paspas, duvar keçesi, sedir keçesi,heybe, çadır yelek, kapı keçesi başlıca keçe ürünlerdir(Yalçinkaya, 2023).

Keçe ustası Gülenay Yalçinkaya'nın ortaya koyduğu eserlerin aşağıda örnekleri sunulmuştur.

Resim 7. Gülenay Yalçinkaya' ya Ait Keçeden Üretilmiş Çizme(Yalçinkaya,2023)

Resim 8. Keçeden üretilmiş Seccade(Yalçinkaya,2023)

Resim 9. Gülenay Yalçinkaya Koleksiyonundan Keçeden şapka(Yalçinkaya,2023)

Resim 10. Gülenay Yalçinkaya Koleksiyonundan(Yalçinkaya,2023)

Resim 11.Yalçinkaya,R.Savaş motifleri içeren bir çalışması(Yalçinkaya,2023)

Resim 12. Keçeden Giysi(Yalçınkaya,2023)

Resim 13. Gülenay İmzalı Keçe(Yalçınkaya,2023)

Resim 14.Yalçınkaya, R.G. Vazo Çalışması(Yalçınkaya,2023)

Resim 15. Afyonkarahisar Sergisi'nden Vazo(Yalçınkaya,2023)

Resim 16. Afyonkarahisar Sergisinden Tablo(Yalçinkaya,2023)

Resim 17. Keçeden Yapılmış Oyuncak Köpek(Yalçinkaya,2023)

5.4.“Gülenay Yalçinkaya Ustamızın Ağzından Geçmişten Günümüze Keçenin Hikayesi”

Koyun ve kuzuların kırkım zamanında hayvana zarar vermeyerek kırılan yün doğaya zarar vermeden keçe ürününe dönüşmektedir, keçenin üretiminde doğaya zararlı hiç bir atık kalmamaktadır, tamamen doğaldır. Keçenin hammaddesi yündür. Genellikle kuzu yünü kullanılmaktadır.Keçecilerden temin edilmektedir. Keçecilik yoğun emek isteyen bir iştir. Bedensel olarak yorucudur. Bu sanatı icra edenlerde meslek hastalığı denilebilecek bel ağrıları, ağır makinelerde çalışmanın verdiği zorluk iş kazaları, yaralanmalar, romatizma, nefes darlığı gibi solunum yolu rahatsızlıkları oluşmaktadır. Keçe sanatı geleceği aktarılması gereken bir sanattır (Yalçinkaya, 2023).

Yalçinkaya eskiden başlıklar yaptığını şimdi ise daha çok pro-tiplere yöneldiği ifade etmektedir. Keçe en eski tekstil ürünü diyebileceğimiz bir şeydir. Geleneksel Keçecilik Afyonkarahisar'da yaşamaktadır(Yalçinkaya, 2023).

Keçenin tam olarak ilk ne zaman ortaya çıktığı bilinmemektedir.Dünyanın pek çok yerinde keçe olmakla birlikte,coğrafi şartlar ve iklim özellikleri dolayısıyla keçenin ana vatanının Orta Asya olduğu düşünülür.En eski keçe örneklerine dondukları için günümüze bozulmadan ulaşan MÖ III. Ve V.yüzyıla tarihlenen Noin Ula ve Pazırık kurganlarında ulaşılmıştır (Yalçinkaya, 2023).

Yalçinkaya; Keçe sanatı eski dönemlerde ilgi gören önemli sanatlardan biri olduğu,annelerin "keçeci olasıca yavrum" diye ninniler söylediği ve yaşam şekline uygun

olarak çok fazla keçe ürün kullanıldığını, başlıktan çizmeye, yer yaygısından çadıra kadar çok fazla kullanım alanı olduğunu beyan etmektedir.

Günümüz yaşamında bu tarz geleneksel kullanımı azalmıştır. Günümüzde geleneksel tepme keçe üretiminin azalmasının yanı sıra güncel metotlarla pratik keçe yapımı yaygınlaşmaktadır. Tasarıma uygun ürünler yapılabilmesi ve yünün sağlıklı ve şık ürünlere dönüşebilme yeteneği gelecekte de rağbet edilecek bir ürün olduğunu göstermektedir (Yalçinkaya, 2023).

Günümüzde geleneksel üretim azalmakla birlikte tasarım ürünü olarak Keçe yükselen bir değer olarak görülmektedir.Keçenin eski örnekleri Afyonkarahisar Müzesi'nde bulunmaktadır.Keçe denilince akla ilk gelenek gelmektedir.Bu sanata yeni başlayacakların sanatı işin ehlerinden ustalarından öğrenilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Keçenin püf noktası işi iyi bilmek, yünü, boyayı iyi tanımak olduğu dile getirilmiştir.Yalçinkaya Keçe felsefesinin temelinde yaptığı işi çok sevmek olduğunu belirtmiştir(Yalçinkaya, 2023).

Keçeciliğin en güzel yanı geleneksel tepme keçecilik kökenli olarak keçe çalışırken geçmiş günümüze taşıdığını ve bunun da çok hoş bir duygu olduğunu dile getirmiştir. Keçeyle mutlu olduğunu ve keçenin gittiği yerlerde bir kanat olarak başka diyarlara götürdüğünü vurgulamıştır(Yalçinkaya, 2023).

5.5.Türk Toplumunda Keçe Renk, Desen, Boya Ve Motiflerde Gülenay Yalçinkaya Yorumu

Türk Keçeciliğinde en çok tercih edilen renkler arasında doğal renkler, kuzunun yünü beyaz boyandıktan sonra keçe üzerine kırmızı, lacivert ve mavi tonlarının kullanılmasıdır (Yalçinkaya, 2023).

Resim 18. Keçeden Yolluk(Yalçinkaya,2023)

Resim 19.Keçeden Paspas (Yalçinkaya,2023)

5.6.Afyonkarahisar'da Keçe Örnekleri(Desen-Renk)

G. Yalçinkaya' nın renk tercihi pek bulunmamaktadır. Türk keçeciliğinde geometrik desenlere yer verildiği söylenilmektedir. Geleneksel çalışmalarda belirli desenler ve belirli renkler vardır. Bunun dışında G. Yalçinkaya özgün çalışmalarında genellikle Afyonkarahisar kültürel öğelerinden faydalandığını; masallar, inançlar, yemek kültüründen ilham aldığını söylemiştir. Masalları keçe olarak yorumladığını, kültürün yansımalarını nasıl işleyebileceğini düşündüğünü, ürünlerinde gelenekselden uzaklaşmamaya çalıştığını söylemiştir. Gelenekselin yanında farklı ürünlerin de yer aldığı belirtilirken nazar konusunu nazar motifleriyle yer yaygısından, çanta, örtü ve kırlente kadar işlediğini belirtmiştir. Çalışmalarında kendi kültüründen etkilenen Yalçinkaya kendinden de bir şeyler katmayı amaçlamaktadır. Ürünlerinde Afyon Kalesine, yörenin önemli tarım bitkisi olan haşhaş ve haşhaş çiçeğine, Frig Vadisi'ne, Kocatepe Anıtına yer verdiğini belirtmiştir. Bu motifleri oluştururken özel iğnelerden faydalandığı belirtilmiştir (Yalçinkaya, 2023).

Resim 20. Çocuk Battaniyesi(Yalçinkaya,2023)

Resim 21. Yalçinkaya,G. EseriCeket(Yalçinkaya,2023)

Geleneksel motiflerde örneğin koçboynuzu bereket, güç ve erkeklikle ilişkilendirilen bir motiftir. Gülenay Yalçinkaya ustamız yaptığı geleneksel yaygı türü çalışmalarda kertik, koçboynuzu, kenevir, hasır desenlerine yer verdiğini söylemiştir. Kendi keçelerini daha çok hazır boyanmış olarak almakla birlikte kendinin de zaman zaman boyadığını söylemiştir. Bu işlem için çoğunlukla sentetik boyalar kullanıldığını, doğal boyalardan faydalanmak için çalışmalar yaptıklarını söylemiştir. Sağlığımız ve geleceğimiz için doğal boyaya geçilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kök boya bitkilerinden cehri, madder, nar kabuğu, çay, zerdeçal, avokado vs.den kök boya almak için faydalanılmaktadır(Yalçinkaya, 2023).

Yalçinkaya ustamız keçeden önce ve sonra el sanatlarıyla ilgilenmektedir. Boya, ecoprint, ebru, folklorik bebek yapımı, sim sarma, tel kırma gibi. Bu el sanatlarını keçeyle buluşturmaktadır. Deriyi

de keçeyle birleştirdiği ürünleri bulunmaktadır. Yalçınkaya' nın ecoprint sanatıyla keçeyi birleştirdiği çalışmalara örnekler sunulmuştur (Yalçınkaya, 2023).

Resim 22.Keçenin Deriyle Buluştuğu Bir Çanta(Yalçınkaya,2023)

Resim 23.Ecoprint Ve Boya Çalışmasıyla Yapılmış Eserler(Yalçınkaya,2023)

Resim 24.Ecoprint İpekli Keçe Üzerine Ecoprint Çalışmasıyla Yapılmış Tişört(Yalçınkaya,2023)

Resim 25. Upwolving Tekniğiyle Keçeden Yapılmış Şapka ve Boyunluk(Yalçınkaya,2023)

Resim 26.Keçe Üzerine Ecoprint Çalışması İle Yapılmış Seccade(Yalçınkaya,2023)

5.7.Keçenin Yapım Aşamaları Hakkında

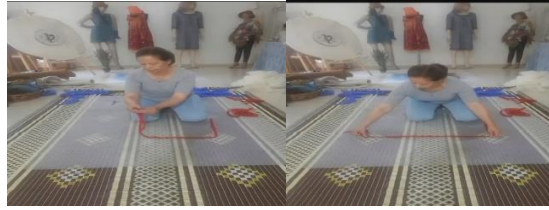
Eskiden tamamen insan gücüne dayanarak yapılan keçecilikte tamamıyla bedensel güç gerektirmektedir ancak bu işlem günümüzde makineler kullanılmaktadır. Keçeleşme süreci makinelere rağmen, yoğun emek isteyen bir süreçtir(Yalçınkaya, 2023).

5.8.Geleneksel Tepme Keçe Yapımı

Geleneksel tepme keçecilikte desen üretim esnasında konur. Desenli bir keçe yapmak için önce ham keçelerden kesilen desen hasır üzerine hazırlanır. Üzerine çubuk ile yün saçılır. Su ve sabun serpilip hasıra sıkıca sarılıp rulo edilir. Kalıpla denilen bir örtüye sardıktan sonra sicimle sıkıca başlanır. Tepme makinesinde bir saat kadar tepilip çıkarılır. Rulodaki ürün açılır ve kenarları arkaya doğru katlanıp, karşılıklı çekilen yünler birbirine bağlanarak düğümlenir. Bu işlem kapamadır. Düğümlerin üzerine yün saçılır tekrar rulo edilerek makinede ikinci tepme yapılır. Makineden çıkan ürün kalıp hasırdan çıkarılarak keçe pişirme makinesine konur. Burada 3-3,5 saat kadar sıcak su ve sabun eşliğinde pişirme işlemi uygulanır. Arada makineden çıkarılarak elde her yöne düşülerek sıkıştırılır. Keçeleşme sağlanınca makineden çıkan ürün yıkanarak rulo halinde süzülür. Ertesi gün asılarak kurutulur(Yalçınkaya, 2023).

Aşağıda görsellerle işlem basamakları anlatılmaktadır.

Yapılacak desene göre eğer desenli bir keçe yapılacaksa şeritler halinde ham keçelerden parçalar kesilerek hasır üzerine istenilen desen döşenir.

Resim 27.Desen Yerleştirme(Yalçınkaya,2023)

Desen üzerine, tarama makinesinde kabartılarak serbest hale gelince, çubuk ya da sepki denilen aletleyün saçılır.

Resim 28.Yün Saçma(Yalçınkaya,2023)

Gerekli kalınlığa geldikten sonra sabun ve su serpilir hasıra; sonrasında kalıplaş adında kumaş ya da keçeye rulo yaparak sarılır ve sıkıca bağlanır.

Resim 29.Sabun Rendeleme(Yalçınkaya,2023)

Resim 30.Su Serpme(Yalçınkaya,2023)

Resim 31.Hasıra Sarma(Yalçınkaya,2023)

Resim 32.Sicimle Bağlama(Yalçınkaya,2023)

Bir saat kadar kalıp tepme makinasında tepilir sıkılaştırılır.Tepme makinası yok ise ayakla makinesiz tepilir.

Resim 33. Ayakla (Makinesiz)Tepme(Yalçınkaya,2023)

Hasır açılır, kapaklama işlemine geçilir.

Resim 34. Birinci Tepmeden Sonra Açma(Yalçınkaya,2023)

Sonra kenarlar arkaya çevrilir, kenardan ve zeminde karşılıklı yün çekilir bunlar birbirine düğümlenir.Düğümlerin üzerine yün saçılır.

Resim 35. Tekrar Yün Serme(Yalçınkaya,2023)

Sabun ve su serildikten sonra yine sıkıca rulo edilerek bağlanır sonra tepme makinasına yerleştirilerek ikinci tepme işlemi aşamasına geçilir.Makinada tepme işlemi bir saati bulmaktadır tepilen ürün hasırdan çıkarılır. Rulo edilir ve keçe pişirme makinasına konur.

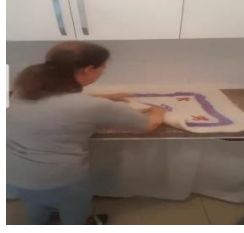
Resim 36. Sıcak Su Vererek Rulo Etme(Yalçınkaya,2023)

Bu makinede 2,5-3 saat boyunca su ve sabunla sıkıştırılır. Arada makineden çıkartılarak, her yöne doğru dürülüp açılarak elde pişirme devam ettirilir ve tekrar makineye koyulur pişirme işlemi devam eder.

Resim 37.Rulo Halinde Ve Her Yöne Katlayarak Sıkıştırma, Sıcak Su Ve Sabunla Pişirme(Yalçınkaya,2023)

Keçeleşme gerçekleşince ürün bol suyla durulanır rulo haline getirerek süzdürülür.

Resim 38. Rulo Etme

Ardından asılarak kurumaya bırakılır.

Resim 39. Tamamlanıp Kurutulmuş Ürün(Yalçinkaya,2023)

5.9.Keçe Yapımında Kullanılan Araç-Gereçler

Keçenin en önemli ham maddesi yündür. Keçe de kullanılan yünde farklılıklar bulunmaktadır. Kırkım zamanı kuzulara zarar vermeden gerçekleşen kırkma işlemi yapılır. Afyonkarahisar’ da keçe üretiminde Anadolu’daki Dağlıç koyunlarının kuzuları tercih edilmektedir. Kuzu yününün yanında az da olsa tavşan ve deve tercih edilmektedir. Bu yünler inceliklerine göre farklılaşmaktadır. Kuzunun cinsine göre de çeşitli isimler almaktadırlar. Dağlıç kuzularının yününe genelde atölyelerde yerli yün denir (Yalçinkaya, 2023).

Dağlıç kuzunun yünü yani yerli yün ise kalındır daha çok kepenek,yaygı gibi ürünlerde kullanılmaktadır.Tavşan yünü ise incedir,fötr şapka yapımında kullanılır.Avustralya,Yeni Zelanda merinoslarının yünü ithal yünlerdir. Merinos kuzusunun yünü pahalıdır bu yüzden müşteri isteğine göre yapılır. İthal yünler incedir daha zarif işlerde örneğin ipekle yünün birleşmesiyle oluşan giysi ve aksesuarlarda kullanılmaktadır(Yalçinkaya, 2023).

Yünün keçe olması için hazırlanma esnasında, keçeleştirme esnasında ve keçenin her adımında farklı araç ve gereçler kullanılmaktadır. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte bu aletler zaman zaman değişse de kullanım amaçları aynıdır aynı zamanda geleneksel tepme keçede çok bir farklılık olmamıştır, özü aynıdır. İlk olarak yün kuzulardan kırıldıktan sonra yıkama aşamasına geçer daha sonra taranması, boyanması, saçılması, sarılması, tepilmesi, pişirilmesi ve son olarak kurutulması işlemlerinin ardından keçeleştirme işlemi

tamamlanmış olur. Çok öncelerden bu sanatta kullanılan araç gereçlerin bazılarının şuan ki yeri müzelerdir. Keçe üretiminde kullanılan araç gereçler şunlardır;

Sepki(çubuk), hasır, kalıplaş, sicim, hallaç makinesi (yün atma makinesi), keçe pişirme ve keçe tepme makinesi, (Yalçınkaya, 2023).

Yün sürtme aleti: Birbirine dolanmış yünleri ayırştırmak ve içerisindeki yabancı cisimleri yünden uzaklaştırmak amacıyla kullanılır.

Resim 40. A. Yaşar Kocataş tarafından Afyon Yerel Tarihi Araştırmaları Merkezi'ne sergilenmek üzere bağışlanmış ahşap yün tarama aracı

Çubuk ya da Sepki: Model üzerine yünün saçılması ve her alana eşit dağılmasını sağlamak amacıyla kullanılan bir alettir.

Resim 41.Sepki, çubuk(Yalçınkaya,2023)

Kalıp Tepme Makinesi: Elle ve ayakla yapılan hasıra sarılmış olan yünün tepilmesi büyük bir emek gerektirmektedir. İnsanın yaptığı bu işlemi tepme makinesi üstlenmektedir, tepme makinesi büyük atölyelerde kullanılmaktadır.

Resim 42. Keçe Tepme Makinesi(Yalçınkaya,2023)

Keçe Pişirme Makinesi: Tepilen keçenin daha sağlam hale gelmesi için sıcak su ve buharla pişirme işlemi yapılır bu amaçla kullanılan alettir. Bu makinenin olmaması durumunda bu işlem beden gücüyle yapılır.

Hasır: Desen üzerine döşenmiş olan yünün rulo yapılıp tepilme aşamasına gelmesi için kullanılan araçtır. Yünü rulo halinde sarmak amacıyla kullanılır.

Terazi ve Kantar: Model için kullanılacak olan yün miktarını ayarlamak amacıyla kullanılmaktadır.

Sabun ve Rende: Yünün keçeleştirme işlemini kolaylaştırmak için sabun kullanılır. Rende ise sabunun rendelenmesi aşamasında kullanılır. Rendelemekteki amaç sabunun kolay erimesini sağlamaktır. Sabunda daha çok zeytinyağlı sabun tercih edilmektedir.

Su Kabi: Yünün üzerine su serpmek amacıyla içine su konulan kaptır.

İp: Tepme işlemi için hazırlanan rulonun açılmaması için iple sıkıca bağlanır.

Bunlar dışında bazı atölyelerde boya kazanları, makas, ayakkabı veya başlık yapmak için kullanılan kalıplar, baskı kalıpları, ağırlık kullanılmaktadır. Yapılan ürüne göre kullanılan malzeme de değişmektedir. Örneğin daha modern ince işçilikle yapılan desenlerde iğne kullanılmaktadır (Yalçınkaya, 2023).

5.10. Islak Ve Kuru Keçe Sanatı

Islak keçe tabir edilen usulde ürün yayıldıktan sonra üzerine bir tül örtülerek sabunlu suyla ovulur. Fazla suyu havlu ya da süngerle çekilip naylona sarılı halde rulo edilerek yuvarlama hareketleriyle farklı yönlerde doğru sıkıştırılarak keçeleştirilir (Yalçınkaya, 2023).

Kuru keçe, keçe iğnesiyle nakış ya da üç boyutlu çalışmalarlardır. Keçe iğnesi, ucu yünü iteklemeye uygun yapıda tırtıklı özel yapıda bir iğnedir. Nakış yapılırken kumaşın altına strator, sünger ya da fırça konur. Renkli yünler kumaşa bu iğneyle itilerek desen oluşturulur. Keçe iğnesiyle üç boyutlu figür yapılırken iğneyle yün iteklenerek boyut kazandırılır(Yalçınkaya, 2023).

5.11. Keçe Sanatında Usta-Çırak İlişkisi

Geçmişte "eti senin kemiği benim" mantığıyla meslek öğrenmesi için küçük yaşta ustaya teslim edilirdi. Günümüzde bu anlayış kalmamıştır. Hem geleneksel sanatların yeterli maddi kazancı sağlamaması, hem de çıraklıkla ilgili ustaya getirilen kanuni yükümlülüklerin ustaya ağır gelmesi dolayısıyla yeterli çırak bulunmamaktadır. Genellikle usta çocukları mesleği sürdürmektedir(Yalçınkaya, 2023).

6.SONUÇ

Bu çalışmada keçe sanatı ve Afyonkarahisar'daki Keçecilik faaliyeti araştırılarak, keçe ustası R.Gülenay Yalçinkaya'nın ürün örnekleri incelenmiştir. Araştırmanın bir kısmı keçenin tarihçesini ve Afyonkarahisar'da keçecilik sanatını tespit etmek amacıyla kaynak taraması yapılmıştır.

Afyonkarahisar'da keçe sanatını icra edenlerin çoğunluğunun ata mesleğidir. Atölyede çırak bulunamamasının sonucu çoğu ustalarımız tek başına ya da çocuklarıyla çalışmaktadırlar. Afyonkarahisar'daki ustalarımız işini severek yapan bu mesleğe yıllarını vermiş ustalar olup yaptıkların işin kalitesine özen göstermektedirler. Ortaya konulan ürünlerde gelenekselliği seçtikleri gözlemlenmektedir.Bu sanatla uğraşan ustalarımızda solunum yolu rahatsızlıkları nefes darlığı,romatizma iş kazaları gibi sağlık sorunları görülmektedir.Hazır boyanmış alınan yünlerin yanında ustalarımız yünleri doğal boyaların yanı sıra sentetik toz boya kullanmaktadır.

Keçe günümüzde daha çok ev aksesuarları olarak tercih edilmektedir. Keçe sanatı ile üretilen giyim eşyaları kaşıntıya sebep olacağı endişesiyle tercih edilmemektedir. Ortaya koyulan ürünlerde genellikle kırmızı ve mavi renkler kullanılmaktadır. Ustalarımız kullandıkları motifleri kendileri çizmektedirler.Ürünlerde daha çok geometrik desenler tercih edilmektedir. Geçmişten günümüze kadar keçenin gelişimine bakacak olursak kullanılan araçlar, yöntemler ortaya konulan ürünlerde değişiklik görülmektedir. Günümüzde daha çok toplumun ihtiyacına göre ürünler yapılmaktadır. Geleneksel çalışan ustalarımız farklı yorumlamaları sayesinde pek çok alanda keçe sanatı ile elde edilen çalışmalar bulunmaktadır. Afyonkarahisar'daki Keçeciliği farklı alanlara taşıyan ustamızdan biri de R.Gülenay Yalçinkaya'dır.Yalçinkaya öğrenmeye devam ettiğini keçede hep ustam diye hitap ettiği A.Yaşar Kocataş'ı yanında bu sanatı öğrenerek icra etmektedir.Yalçinkaya'nen en büyük gayesi bu sanatın gelecek nesillere aktarılmasıdır. Gönüllü verdiği eğitimler sayesinde adını duyurmuştur.Tanıtım amaçlı sergiler açmakta pek çok festivallere katılmaktadır.Keçe sanatını yaşatma çabası için seminerler düzenleyerek sanatın canlılığını korumaya çalışmaktadır.

KAYNAKÇA

Afyonkarahisar Belediyesi <https://www.afyon.bel.tr/icerikdetay/4/4/konumu.aspx> 20 Aralık 2021 tarihinde erişilmiştir.

Afyonkarahisar Belediyesi <https://www.afyon.bel.tr/news/1/9961/afyonkarahisarın-yeni-nufusu-belli-oldu.aspx> 22 Aralık 2021 tarihinde erişilmiştir.

Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Bakanlığı <https://afyon.ktb.gov.tr/TR-63456/geleneksel-el-sanatlari.html> 25 Aralık2021 tarihinde erişilmiştir.

Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi <https://aku.edu.tr/akusergi/r-gulenayyalcinkaya/> 22 Aralık 2021 tarihinde erişilmiştir.

Akçora, E., İlden, S.(2012).Afyonkarahisar’da Keçecilik Sanatı. I. Uluslararası Moda ve Tekstil Tasarımı Sempozyumu:08-10 Ekim 2012-Antalya (s.124)

Akkoyun, T. (1997). Ömer Fevzi Atabek ve Afyon Vilayeti Tarihçesi, 1. Baskı, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyonkarahisar

Begić, H. (2013a). Gelenekten Geleceğe Keçeciliğin Sürekliliğine Dair Bir Çalışma:'Barış Sevgi Çadırı Projesi'. Kalemişi, 1(1), 42.

Begić, H. N. (2013b). Gelenekten Geleceğe Keçeciliğin Sürekliliğine Dair Bir Çalışma: “Barış Sevgi Çadırı” Projesi. Kalemişi - Geleneksel Türk Sanatları Dergisi, 1(1), 40-54.

Can, H., & Koçak, B. (2018, Temmuz). Kültürel Mirasın Korunmasında Belediye Birliklerinin Rolü:Koca Yusuf Projesi Örneği. BJSS Balkan Journal of Social Sciences / Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 7(14), 151.

Dölen, E.(1992). Tekstil Tarihi, Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları No. 92/1, İstanbul

Ergür, A. (2002). Tekstil Terimleri Sözlüğü, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

Karabük İl Kültür ve Turizm Bakanlığı <https://karabuk.ktb.gov.tr/TR-195763/somut-olmayan-kulturel-miras-nedir.html>12 Aralık 2021 tarihinde ulaşılmıştır.

Koca, N., Yazıcı, H., & Ekiz, E. (2018, Ağustos). Afyonkarahisar’da Keçecilik ve Keçeciliğin Kültürel Turizm Açısından Değerlendirilmesi. Turkish Studies Social Sciences, 13(18), 947.

Küçük Kurt, Ü. (2018). Afyonkarahisar Merkez’de Keçe Üretimi Ve Keçe Atölyeleri. Sanatta Yeterlilik Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Isparta.

Küçük Kurt, Ü. (13-15 Ekim 2011). “Afyonkarahisar’da Keçeye Gönül Veren Bir Usta; Ahmet Yaşar Kocataş”, Uluslararası Geleneksel El Sanatı Ustaları Sempozyumu, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi, 631-650.

Kültür ve Turizm Bakanlığı <http://aregem.kulturturizm.gov.tr> 23 Aralık 2021 tarihinde erişilmiştir.

Ovacık, M., & Gümüşer, T. (2015). Geçmişten Günümüze Keçe: Ayfer Güleç İş Modeli Üzerine Bir Analiz. YEDİ: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi(15), 155-171.

Özdemir, M.& Özyer, H. (2013). İzmir İli Tire İlçesinde Keçe Yapımı. Journal of International Social Research, 6(25).

Özhekim, D. A. (2009). Keçenin Hikayesi ve Sanatsal Üretimler. Zeitschrift für die Welt der Türken, 123.

Şanlı, S., & Keçeci, H. (2019). Afyonkarahisar Keçeciliği. İdil, 1149- 1157.

Türk Dil Kurumu <https://sozluk.gov.tr/> 20 Aralık 2021 tarihinde erişilmiştir.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu <https://www.unesco.org.tr/> 20 Aralık 2021 tarihinde erişilmiştir.

Yalçınkaya, R.G. (2023, Haziran 11). Sözlü görüşme. Afyonkarahisar

Yalçınkaya, R.G. (2011). Keçe Afyonkarahisar’da Geleneksel Bir El Sanatı, Afyonkarahisar: Aytam (Afyonkarahisar Yerel Tarih Araştırmaları Merkezi) Yayını

Yalçınkaya, R.G. (2009). Halk Plastik Sanatlarından Keçecilik ve Afyonkarahisar’da Yansıması: Keçeye Ter Düştü, Uşak: Elik Yayınları.

Yılmaz, Ö.(2001). Afyon ve Çevresinin Bitki Örtüsü. Türk Coğrafya Dergisi, 37, 47-77.